

GÖÇMEN GİRİŞİMCİLİK TEORİLERİNİN MÜLTECİ GİRİŞİMCİLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ*

Makale Gönderim Tarihi: 01.06.2022
Makale Kabul Tarihi : 14.07.2022

Önerilen Atıf Gösterimi : Körpe Abdullatif, B.& Koç, M.(2022). Göçmen Girişimcilik Teorilerinin Mülteci Girişimcilik Bağlamında İncelenmesi, Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi (USSMAD), C:2 S:1 , 91-103.

Behiye KÖRPE ABDULLATİF²
Muzaffer KOÇ³

Özet

Mülteci girişimciliği küresel bir ilgi fenomeni haline geldi. Bu çalışma, mülteci girişimcilikte yaygın olarak kullanılan teorileri, yöntemleri ve bağlamları belirlemek için literatürdeki göçmen girişimcilik teorilerinden faydalanarak mülteci girişimciliğin açıklanmasına katkı sağlamaktadır. Bu makale, sınırları aşan disiplinler arası yaklaşımlara olan ihtiyacı vurgulamaktadır. Mülteci girişimcilik için farklı teorik çerçevelerin geliştirilmesi ve gelecekteki araştırmalar için bir kaynak oluşturmayı amaçlamaktadır.

Mülteci bir girişimin kurulmasını etkileyen faktörler çok yönlüdür. Bu faktörler eğitim, nesil, yerel nüfus, ekonomik durum, iş fırsatları, konum, kültürel ve dini farklılıklar ve köken gibi çeşitli olabilir. Çalışmanın temel amacı, mülteci girişimciliğin boyutlarını anlamak için bir çerçeve geliştirmektir. Çalışma, girişimcilik konusunun kavramsal bir değerlendirmesiyle başlamaktadır. Daha sonra mülteci girişimciliğin tanımı ve gelişimi incelenmektedir. Son olarak, mülteci girişimciliği çerçevelemek için yararlanılabilecek farklı teorileri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, göçmen, mülteci

Jel Kodları: F22, L26 , O10

EXAMINATION OF IMMIGRANT ENTREPRENEURSHIP THEORIES IN THE CONTEXT OF REFUGEE ENTREPRENEURSHIP

Abstract

Refugee entrepreneurship has become a phenomenon of global interest. This article contributes to the explanation of refugee entrepreneurship by making use of migrant entrepreneurship theories in the literature to identify the theories, methods and contexts commonly used in refugee entrepreneurship. This article highlights the need for interdisciplinary approaches that cross borders. It aims to develop different theoretical frameworks for refugee entrepreneurship and to provide a resource for future research.

*Bu çalışma, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü Ortadoğu Ekonomi Politikası Anabilim Dalında devam eden doktora tezinden türetilmiştir.

² Arş.Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi, İktisat Bölümü; Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi, behiyekorpe@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9256-2745

³ Prof.Dr. Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, muzaffer.koc@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2188-1196

Factors influencing the establishment of a refugee enterprise are multifaceted. These factors can be diverse such as education, generation, local population, economic situation, job opportunities, location, cultural- religious differences and origin. The main aim of the study is to develop a framework for understanding the dimensions of refugee entrepreneurship. The study begins with a conceptual assessment of entrepreneurship. Then, the definition and development of refugee entrepreneurship is examined. Finally, different theories that can be used to frame refugee entrepreneurship are discussed.

Keywords: *Entrepreneurship, migrant, refugee*

Jel Codes: *F22, L26, O10*

GİRİŞ

Göç ve girişimcilik küresel bir ilgi fenomeni konusu haline gelmiştir. Bireyler veya aileler, ekonomik durumlarını iyileştirmek, eğitim kalitesini yükseltmek, aileleriyle yeniden bir araya gelmek, güvenli bir yaşam sağlamak veya menşe ülkelerinde zulümden kaçınmak gibi çeşitli nedenlerle uzak mesafelere taşınmaktadır. Göç, toplumun yapısını şekillendirir ve birçok gelişmiş ekonominin demografisini değiştirir (Skandalis & Ghazzawi, 2014).

Girişimcilik, göçmenlerin önemli rol oynadığı ekonomik bir alandır. Öyle ki, çok sayıda göçmenin serbest meslek sektörüne girmesi nedeniyle ticari faaliyetleri sosyoekonomik bir önem kazanmıştır (Chrysostome ve Lin, 2010; Carlos Teixeira, Lo ve Truelove, 2007). Göçmen girişimciler, ekonomik kalkınmanın şekillendirilmesine, sosyal ağların geliştirilmesine ve ticari soylulaştırmanın teşvik edilmesine güçlü bir şekilde katkıda bulunurlar (R. C. Kloosterman & Van Ser Leun, 1999).

Arap Baharı sonrası yaşanan kitlesel göçler nedeniyle tüm dünya ülkeleri gibi Türkiye’de bu yer değiştirme hareketinden oldukça etkilenmiştir. Özellikle Suriye’de yaşanan olaylar ve sonrasında giderek şiddetlenen olayların iç savaşa dönüşmesi nedeniyle milyonlarca kişi ne yazık ki anavatanlarını terk ederek diğer ülkelere sığınmışlardır. Geldikleri ülkeye bir şekilde entegrasyon sağlamaya çalışan bu mülteciler çeşitli engeller nedeniyle (dil, kültür, deneyim...) ekonomik olarak oldukça zorluk çekmektedirler. Ekonomik yönden hayatlarını idame ettirmek zorunda olan pek çok mülteci serbest mesleğe yönelmiş ve kendi girişimcilik faaliyetlerini başlatmışlardır.

Literatürde göçmen girişimciliğine ve göçmen girişimciliğine dair teorilerle ilgili pek çok çalışma bulunmasına rağmen; mülteci girişimcilik bu konuda ne yazık ki eksik kalmıştır. Son zamanlarda dünyada yaşanan (Arap baharı, Afganistan’daki hükümet değişimi, Ukrayna-Rusya savaşı gibi) olaylar nedeniyle günden güne artan zorunlu göçler tüm ülkelerde mülteci sayılarında artış meydana getirmiştir. Gittikleri ülkelerde ekonomik olarak hayatta kalmak isteyen mültecilerin bir kısmı çeşitli nedenlerden dolayı girişimcilik faaliyetine yönelmektedirler. Bu makalenin amacı, göçmen girişimciliği ve ilgili mevcut teorilerinden yola çıkarak literatürde mülteci girişimciliği hakkındaki bilgilere katkıda bulunmaktır. Çalışmada mültecilerin, serbest mesleğe girme kararlarını etkileyen unsurlar teorilere dayanarak açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmanın literatürde mülteci girişimciliği ile ilgili çalışmaların eksikliği nedeniyle bir kaynak sağlaması, daha özelden mülteci girişimcilik için geliştirilecek teorilere bir başlangıç noktası oluşturması ve ileride konu ile ilgili çalışmalara ışık tutması amaçlanmaktadır.

1. GİRİŞİMCİLİK

Girişimci kelimesi, teşebbüs etmek, denemek, sözleşme yapmak veya maceraya atılmak, anlamına gelen Fransızca 'entreprendre' fiilinden türetilmiştir (Girard 1962). Literatürde 'girişimcilik' teriminin birçok tanımı yapılmıştır; fakat genel kabul görmüş tek bir tanımı yoktur.

Fransız asıllı İrlandalı ekonomist Richard Cantillon (1697-1734) girişimciliği oldukça geniş bir şekilde 'kâr karşılığında bir işi organize eden ve risk alan kişi' olarak tanımlamıştır (Casson 2006). Sonuç olarak, Cantillon' a göre, bir kişi işe alınmadığı veya ücretli çalışmadığı sürece o kişi bir girişimcidir.

Girişimcilik kavramı 19. yüzyılın ikinci yarısında neredeyse unutulmaya yüz tutmuş, ancak Schumpeter ve Drucker gibi 20. yüzyıl bilim adamları tarafından tekrar gündeme getirilmiştir. Schumpeter (1934), girişimcilik teorilerine, yeni üretim yöntemleri, yeni pazarlar ve yeni ürünlerle ilgili faaliyetleri içeren 'inovasyon' kavramını tanıtmaktadır. Girişimcileri, yeni bir fikri başarılı yenilikçi girişimlere dönüştürebilen insanlar olarak tanımlamış yalnızca olağanüstü insanların girişimci olma yeteneğine sahip olduğunu ve olağanüstü olaylar meydana getirdiklerini ifade etmiştir (Schumpeter, 1949). Girişimcilik literatürünü büyük ölçüde etkileyen Schumpeter, girişimci kavramının, öncelikle üretim sürecinde yenilikler ve bunun sonucunda zenginlik yaratma işlevi gördüğünü belirtir.

Drucker (1985) ise girişimciliği, örgütün kâr amacı ve/veya kendini idame ettirme yeteneğine sahip olup-olmamasına bakılmaksızın yeni bir örgütün yaratılması olarak ele almaktadır. Yani, bir kişinin yeni bir iş girişimi başlatması fikri, onun girişimci olarak kabul görmesi için yeterli olacaktır. Drucker'ın girişimcilik anlayışı oldukça basit görünse de girişimciliğin risk almayı ve belirsizlik taşımayı içerdiğini de göstermektedir.

On ikinci yüzyılda 'girişim' kelimesinin literatürde kullanılmaya başlanmasından bu yana geçen sekiz yüz yılda girişimcilik, pek çok bilim insanı için farklı şeyler ifade etmiştir. Gartner (1985) bunu yeni işletmelerin yaratılması olarak görürken; Kirzner (1979) bunu yeni fırsatlar arayan insanlar olarak tanımlamaktadır. Girişimci işin risklerini organize eden, yöneten ve üstlenen kişidir (Bird 1989; Kuratko ve Hodgetts 1989). Kirchhoff'a (1994) göre girişimcilik, aşağıdakileri içeren bir süreçtir: (1) ticarileştirilmeye değer bir buluşu tanımlama; (2) satılabilir bir ürün veya hizmete dönüştürmek; (3) ürün veya hizmeti satmak için bir firma kurmak; (4) firmayı işletmek, ürün veya hizmeti satabilmek için gerekli kaynakları elde etmek (5) firmayı başarılı bir şekilde işletmek, işletmenin hayatta kalması ve büyümesi için gerekli ürün veya hizmet satışlarını sağlamaktır.

Kirchhoff' un girişimcilik fikri, daha çok bir ürün veya hizmetin ekonomik değerinin üretildiği firmanın sürekliliği ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Yazında girişimcilikte ilgili yapılan diğer tanımlarda ise, ekonomik önem vurgulanmıştır. Girişimcilik, yeni ekonomik fırsatların algılanması, yaratılması ve pazarda kullanılması ile ilgili faaliyetler olarak görülmektedir (Wennekers ve Thurik 1999). Carree ve Thurik (2010) girişimcilerin, yeni ekonomik fırsatları algılayarak yeni ekonomik fırsatlar üretme konusundaki fikirlerini belirsizlik ve diğer engeller karşısında piyasaya açıkça sunan yetenekli ve istekli kişiler olarak tanımlamıştır. Girişimci, malların, kaynakların veya kurumların yerini, biçimini ve kullanımını etkileyen sorumluluk alma ve yargısal kararlar verme konusunda uzmanlaşmış kişidir (Hebert ve Link, 1989).

Girişimcilik terimi için pek çok sayıda tanım yapılmasına rağmen genel kabul görmüş bir tanımı yoktur. Yapılan tanımlardan yola çıkarak girişimcilik faaliyetinin ana anahtar itici güçlerinin fırsatları algılama ve uygulanabilir fikirlere dönüştürme, risk alma eğilimi, kıt kaynakların verimli bir şekilde kullanımı ve yenilikçi faaliyetler olduğu söylenebilir. (Knight, 1921; Kirzner, 1973; Schumpeter, 1934; Sharma ve Chrisman, 1999; Kuratko ve Hodgetts, 2001).

2. MÜLTECİ GİRİŞİMCİLİK

2.1. Göç

Göç, insanların dünyanın bir yerinden başka bir yerde yaşamak veya çalışmak amacıyla hareketi olarak tanımlanmaktadır. Göç, insanların kalıcı veya geçici yerleşme niyetiyle bir yerden başka bir yere zorunlu veya gönüllü hareketini içerir. Dünya üzerinde göçten etkilenmemiş özellikle herhangi bir ülke yoktur (United Nations,2019). Birleşmiş Milletler (BM) tahminlerine göre doğdukları ülkenin dışında yaşayan yaklaşık iki yüz milyon insan (dünya nüfusunun %3'ü) bulunmaktadır (United Nations, 2019).

2.2. Göçmen ve Mülteci

'Göçmen' ve 'mülteci' terimleri arasında birbirinin yerine kullanılamayacak kadar önemli farklılıklar vardır. Mülteciler, yaşamlarına veya özgürlüklerine yönelik bir tehdit nedeniyle kendi ülkelerinin dışındadır. Belirli bir uluslararası yasal çerçeve tarafından tanımlanır ve korunurlar. UNCHR, 2018). 'Göçmen' teriminin ise uluslararası hukukta herhangi bir tanımı yoktur. Geleneksel olarak, 'göçmen' kelimesi, çatışma veya zulümden kaçarak uluslararası bir sınırı geçmekten ziyade; örneğin halihazırda yurtdışında olan aile üyelerine katılmak, yeni bir yaşam alanı ya da geçim kaynağı aramak veya bir dizi başka amaç için kendi isteğiyle hareket eden insanları belirtmek için kullanılmıştır. Bu terim, ülke içinde ya da sınır ötesi hareketliliğin 'zorunlu' veya 'gönüllü' olup olmadığına bakılmaksızın, olağan ikamet yerlerinden uzaklaşan herhangi bir kişiye atıfta bulunmak için giderek artan bir şekilde bir şemsiye terim olarak kullanılmaktadır (UNCHR, 2018).

Mülteci, vatandaşlığı olmayan bir kişinin veya vatandaşlığı olduğu ülkenin dışında bulunan ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet, siyasi görüş gibi nedenlerle zulüm görme ya da haklı nedenlere dayanan bir zulüm korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen ve bulunduğu o ülkenin korumasından yararlanan kişidir.

2.3. Göçmen ve Mülteci Girişimcilik

Son yıllarda göçmenlerin serbest meslek sahibi olma tercihi 'göçmen girişimciliği' teriminin ortaya çıkmasına neden olan bir eğilim oluşturmuştur. Özellikle küreselleşmeye bağlı olarak ve yakın zamanlarda yaşanan Arap Baharı gibi bazı tarihsel olaylar nedeni ile artan göç olgusu ölçeği göz önüne alındığında, göçmen girişimciliği önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir. (Nazareno, Zhou, & You, 2018).

Göçmen girişimciliği genellikle göçmenler tarafından girişimcilik faaliyetlerinin üstlenilmesi olarak anlaşılır. Göçmen girişimci, bireysel olarak çalışan veya başkalarını istihdam eden, girişimcilik yoluyla dezavantajlı bir konuma, ekonomik fırsatlara ve pazarın taleplerine yanıt vermek için ortak veya etnik olmayan pazarda yer alan bireydir (Butler ve Greene, 1997). Göçmen işletmeleri ise, göçmenlerin sahip olduğu firmalar olarak tanımlanabilir (Bager & Rezaei, 2001).

Mülteci girişimcilik ise göçmen girişimcilik tanımından yola çıkarak buldukları ülkede mülteci statüsünde bulunan ve ekonomik hayatta kalma aracı olarak bir iş kuran bireylerdir (Eryılmaz, 2021).

Göçmenlerin çoğu, işlere sınırlı erişim ve yukarı doğru sosyal hareketlilik için engellenen fırsatlar nedeniyle girişimci faaliyetlerde bulunmaya zorlanırlar. Bazı akademisyenler, dil becerileri, ilgili deneyim, kaynaklar veya sosyal yerleşiklik eksikliğinin göçmenlerin iş kurlarını engelleyebileceğini öne sürmüşlerdir (Constant, Kahanec ve Zimmermann, 2009; Millar ve Choi, 2008); ancak göçmenler bazen ev sahibi toplumlarda yerel halka kıyasla daha yüksek serbest meslek oranlarına sahiptirler (Levie, 2007). Kloosterman ve Rath (2003) kendi hesabına çalışan göçmenlerin küçük firmaların ortaya çıkmasında özellikle önemli bir rol oynadığını öne sürmektedir. Göçmen işletmeleri, göçmen topluluklarının genişlemesi ve büyümesiyle birlikte filizlenmektedir.

3. MÜLTECİ GİRİŞİMCİLİK TEORİLERİ

Literatürde esasen özelde mülteci girişimciliğine dair teoriler yer almamaktadır. Ancak mülteci girişimciliği açıklamak için bu yazında literatürdeki göçmen girişimcilik teorilerinden faydalanılacaktır.

3.1. Aracı Azınlık Teorisi

Göçmen girişimciliği araştırmaları ilk olarak Light (1972), Bonacich vd. (1973) tarafından geliştirilen aracı azınlık teorisi ile başlamıştır. Ekonomik açıklamalar arasında aracı azınlık teorisi göçmen girişimciliği için önemli bir açıklamadır (Volery, 2007).

İlk olarak 1967 yılında Blalock tarafından geliştirilen aracı azınlık kavramı, bir azınlık grubunun göçmen pazarı ile baskın grubun tedarikçileri arasında aracı olmada oynadığı rolü ifade eder (Bonacich, 1987; Min ve Bozorgmehr, 2003). Çoğu ‘aracı azınlık’, farklı ırklardan ve sosyoekonomik geçmişlerden insanlar arasında belirgin sınırların bulunduğu bir toplumda yaşar (Mckee, 2003). Bu grupların en tipik örnekleri Yahudiler, Hintliler, Çinliler, Araplar ve Koreliler tarafından oluşturulur. Çünkü sınırlı etnik pazarlarının dışında müşterilere sahip olmaları serbest meslekte aşırı temsil edilmelerini sağlamıştır (De Raijman, 1996).

Aracı azınlıklar, sadece ticaret alanında değil, aynı zamanda acente, tefeci ve komisyoncu gibi belirli mesleklerde yoğunlaşma eğilimindedirler. Aracı azınlık grupları, üretici ve tüketici, seçkinler ve kitleler arasında aracı rolü oynayarak; seçkinler ile kitleler arasındaki statü farkını kapatırlar.

Bu modele göre aracı azınlık grupları servetlerini kazanarak ve anavatanlarına dönmek isteyen göçmenler olduğu varsayılır. Bu nedenle, geçici olarak ikamet etme durumları, bu etnik azınlıkları, yerleşimcilerden veya yerel halktan ayıran önemli bir özelliktir. Bonacich (1973), aracı azınlık statüsündeki göçmenler misafir olarak ülkede bulunurlar ve ana akım toplumuna yabancıdırlar. Kendilerini içinde yaşadıkları toplumlardan ayrı tutarlar. Güçlü etnik bağları nedeniyle, ev sahibi toplum yaşamına tam katılım gibi istekleri olmadığını söylemiştir.

Son olarak aracı azınlık teorisi göçmen girişimcilikte yaygın ve önemli bir teori olmasına rağmen mülteci girişimcilik söz konusu olduğunda aracı azınlık kuramı diğer teorilere kıyasla daha çekimsiz kalır. Bunun nedeni aracı azınlık teorisinde göçmen kişilerin geldikleri ülkede mülteci kimselerin aksine geçici ikametgâh düşüncesi içinde olduğu savunulabilmektedir.

3.2. Dezavantaj – Ayrımcılık Teorisi

Göçmen girişimcilik araştırmacıları arasında, göçmenlerin ev sahibi ülkeye çok sınırlı kaynaklar, deneyim, bağlantılar ve insan sermayesi ile geldikleri, genellikle ev sahibi ülkenin dilindeki yeterlilik eksikliği nedeniyle daha da kötüleştiği ve bu da onları dezavantajlı bir

konuma yerleştirdiği konusunda bir fikir birliği vardır (Ishaq vd., 2010; Deakins ve Freel, 2012). Teori, göçmenlerin varışta onları engelleyen önemli dezavantajlar olduğunu öne sürmektedir (Valenzuela, 2000). Dezavantajlar dil engelleri, ırk ayrımcılığı, tanınmayan eğitim belgeleri, belgesiz statü ve çok az ve/veya hiç iş deneyimi olabilir (Valenzuela, 2000). Ayrıca, sosyal ve ekonomik gerçekler nedeniyle etnik azınlıklar, yukarı doğru sosyal hareketlilikte ayrımcılık dahil olmak üzere özellikle birincil işgücü piyasasında yerel halka kıyasla daha fazla engeller ve zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Hamnett vd., 1994). Bu nedenle, göçmenlerin ekonomik olarak hayatta kalabilmeleri için serbest meslek sahibi olmaktan başka bir seçenekleri yoktur. Bu teori girişimciliği bir başarı işareti olarak değil, sadece işsizliğe bir alternatif olarak görmektedir (Volery, 2007). Engellenen mobilite, göçmenlerin ticari faaliyetleri için güçlü bir teşvik oluşturmaktadır. Ram ve Jones (2013) girişimciliğin Avrupa'daki etnik azınlıkların kurtuluşunu temsil ettiğini, serbest meslek işletme sahipliği, yaşanan ayrımcılığa karşı neredeyse garantili bir panzehir olduğunu iddia etmektedirler.

3.3. Kültürel Teori

Kültürel tez, göçmen/etnik grupların girişimci olmalarını açıklamada kullanılan en eski teorilerden biridir. Max Weber' in (1958) çalışmasından yola çıkan bu teori, bazı ulusların ve ilgili göçmen gruplarının gelenekler ve değerler nedeniyle daha girişimci olduğunu öne sürmektedir. Weber, ilk kez 1905' te yayımlanan 'Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü' adlı ufuk açıcı çalışmasında, Protestanların, Katolikler arasında gözlenemeyen ekonomik rasyonalizmi geliştirmek için özel bir eğilim gösterdiklerini iddia eder. Sıkı çalışma ve çilecilikle ilgili kültürel olarak yerleşik değerlerin, tasarruf, yatırım ve girişimci inisiyatif gibi iş geliştirme için ön koşullar sağladığını söyler.

Göçmen girişimciliği açıklamada kullanılan kültürel teori, ikiye ayrılabilir: ortodoks ve tepkisel (reaktif) teoriler (Light, 1980; Yoon, 1991). Ortodoks kültür teorisi, belli bir azınlık grubun girişimcilikte başarı sağlamasını doğrudan menşe ülkeden getirilen kültürel değerlere dayandığını iddia eder. Bu görüş Weber' in teorisi ile uyumludur. Tepkisel kültür teorisi, göçmen girişimciliğini motive eden kültürel özelliklerin, ev sahibi toplumdaki dezavantajlardan doğan fırsatlara uyum olarak oluştuğunu öne sürmektedir. Reaktif teori daha çok bağlam temellidir. Bu nedenle dezavantaj ve kültürel yaklaşımları birleştirmektedir. Ortodoks ve reaktif kültür teorileri birbirini dışlamaz. Bazı durumlarda birlikte kullanılabilirler. Göçmen girişimciliği ortodoks, reaktif veya karışık ortodoks reaktif formlar olabilir (Light, 1984). Kültürün göçmenler arasında girişimcilik üzerindeki etkisi, bazı etnik gruplar söz konusu olduğunda diğerlerinden daha güçlü olabilir (Başu ve Altınay, 2002). Öte yandan, bazı araştırmalar bu teoriyi istihdam alternatifleri, göç politikaları, piyasa koşulları ve sermayenin mevcudiyeti gibi diğer enstrümanların kritik yönlerini dikkate almadığını dile getirmişlerdir (Leung, 2002). Bu nedenle kültürel teorinin göçmen girişimciliğini açıklamada sanıldığı kadar yararlı olmadığını, çünkü sadece kültürel yönler odaklandığını ve diğer politik-ekonomik faktörleri göz ardı ettiği vurgulanmış ve eleştirilmiştir. (Leung, 2002).

3.4. Etnik Kümelenme (Enklav)- Dışa Kapalı Ekonomik Teorisi

Etnik kümelenme, yüksek etnik yoğunluğa, karakteristik kültürel kimliğe ve ekonomik faaliyete sahip bir coğrafi alanı tanımlar. Sosyal sermaye teorisi ve göçmen ağlarının oluşumu, etnik yerleşim bölgelerinin sosyal temelini oluşturur. Etnik kümelenme terimi, göçmenlerin aynı etnik kökene sahip işletme sahipleri tarafından istihdam edildiği yerleri ifade eder (Lee, 2003). Bir etnik yerleşim bölgesinin oluşumunda, göçmenlerin ya da etnik grupların geleneksel değerlerinden vazgeçme konusundaki isteksizliklerinin ve/veya yerli çoğunluğun ırksal, dini veya diğer eksiklikler nedeniyle göçmen kesimi kabul etmeme olduğu varsayılmaktadır (Portes ve Manning, 2008).

Etnik kümelenme teorisinin arkasındaki fikir, yeni gelen göçmenlerin, aynı etnik gruptan göçmenler tarafından kurulmuş işletmelerin olduğu yerlerde fırsatlar bulabilmeleridir. Alejandro Portes, Kenneth Wilson ile birlikte ilk kez 1980' de American Journal of Sosyoloji' de enklav bölgelerini ekonomik adaptasyonun farklı bir biçimi olarak tanımlayan bir makale yayınlamışlardır. Bu makaleye göre, enklav bölgeleri, ana akım topluma olduğu kadar kendi pazarlarına da hizmet etmek için aynı menşe ülkeden (veya onların doğrudan soyundan gelenler) göçmenler tarafından sahip olunan ve işletilen işletmelerin mekansal yoğunluğu ile karakterize edilmektedir. Bu firmalarda aynı ülkeden (etnikler) önemli bir oranda işçi istihdamı sağlamaktadır. Bu firmalar tek bir ekonomik niş ile sınırlı kalmayıp, çok çeşitli imalat ve ticari sektörlerde faaliyet göstermektedirler (Portes & Shafer, 2006).

Wilson ve Portes (1980)'e göre: (1) etnik kümelenme bölgesi, ana akım işgücü piyasasından ayrı bir ekonomidir 2) etnik kümelenme bölgesinde ana ülkeden getirilen insan sermayesinin ekonomik getirisi; ana akım ekonominin göçmen işçi çalıştıran sektörlerinden daha yüksektir 3) enklav girişimciler ve serbest meslek sahipleri ana akım iş gücü piyasasında daha iyi sektörlerinde istihdam edilen aynı etnik kökene sahip akranlarından daha yüksek ekonomik getiriler elde etmektedirler. Ayrıca, Portes & Wilson enklav bölgelerinin başarısını da dört temele bağlamışlardır: (1) Dil, istihdam edilmek için bir koşul değildir ve ana dilleri bu tür etnik ekonomilerde iş bulma şansını daha da artırabilmektedir (2) 'Dayanışma' ve 'güven', işveren ve çalışan arasındaki motivasyonu daha fazla artırmakta ve bir dostluk duygusu oluşturmaktadır (3) Buldukları ülke ekonomisine uyumu engelleyebilecek kültürel farklılıklar bu ekonomide oldukça azalmaktadır (4) Enklavlar, etnik olarak tanımlanmış malların ticaretini yaptığı için göçmenlerin becerileri daha çok rağbet görmektedir (Bohon, 2001).

Waldinger vd., 1990, Etnik girişimcilik azınlık gruplarının ihtiyaçları ana akım pazarlar tarafından karşılanmadığında, bunun uzmanlığa sahip göçmen girişimciler tarafından yeterince karşılanabilecek bir pazar için yüksek talep yaratmasının doğal olduğunu ileri sürmektedir. Ancak bunun gerçekleşmesi için etnik yerleşim bölgelerinin girişimcilik için üç önemli koşulu vardır: girişimcilik becerileri, sermaye ve etnik emek arzı (Lee, 2003).

Etnik azınlık gruplarının oluşturduğu kümelerin egemen olduğu bazı şehirler, New York'taki (Manhattan) Yahudi toplulukları, Los Angeles'taki Koreliler ve Miami'deki Kübalılar örneğinde görülebilir. (Bonacich vd., 1977; Light, 1980; Porters ve Manning, 2008).

3.5. Karma Gömülülük Teorisi

Etnik ve göçmen işletmelerinin karma gömülülük teorisi, ülkelerdeki yüksek orandaki göçmen girişimciliğinin dinamiklerini açıklamaya çalışır (Kloosterman ve Rath 2001; Kloosterman 2010).

Gömülülük kavramı, ilk olarak Polanyi ve ardından Granovetter tarafından yeniden canlandırılmıştır. Polanyi, ekonomik sistemlerin sosyal ilişkiler ve kurumlara gömülü olduğunu göstermek için yerleşiklik kavramını ortaya atmıştır (Polanyi, 1944). Granovetter ise bu gömülülük kavramını, ilişkisel gömülülük ile yapısal gömülülük şeklinde ikiye ayırarak ele almıştır (Granovetter, 1985).

Karma gömülülük, göç çalışmaları alanına uygulandığında, bu kavramı ele alan ve genişleten önemli sayıda çalışma yapılmıştır (bkz. Vertovec 2003; Kloosterman ve Rath 2002). Etnik bölgelerin gelişimi ile ilgili olarak, Waldinger, Aldrich ve Ward (1990), bu kavramı irdelerken; Kloosterman ve Rath (2003) bunu göçmen işletmelerinin karma yerleşikliğini vurgulayan bir yaklaşımla genişletmişlerdir. Analiz, göçmenlerin belirli etnikleştirilmiş ağlardaki yerleşikliğini, Portes' in terimleriyle ilişkisel yerleşikliği (Vertovec 2009), daha geniş yapıların rolü ve etkileriyle birleştirir. İlişkisel yerleşiklik, özellikle resmi sözleşmeler konusunda, hayati

ekonomik kaynaklara erişim ve işlem maliyetlerini azaltmak gibi belirli avantajlar sağlar (Pang ve Rath 2007). Düzenleyici ve fırsat yapıları, göçmenlerin failliğini ve ekonomik olasılıkları veya engelleri bağlamsallaştırır. Kısaca, yapısal gömülülük, göçmenlerin daha geniş topluma ve işgücü piyasasına entegrasyonunu ifade ederken; ilişkisel gömülülük, toplulukların ve ağların göçmen için bir sosyal sermaye kaynağı olarak hareket etme derecesidir (Portes 1998; Kloosterman, van der Leun ve Rath 1999). Bu nedenle, göçmen girişimciler ikili olarak gömülüdür. ‘Karma yerleşiklik’ kavramındaki ‘karma’ sıfatının anlamı bunu ifade etmektedir. Bu birbirine bağlı iki unsurun dikkate alınması, göçmenlerin, mültecilerin ve içinde yaşadıkları toplumlar arasındaki çeşitli dikey ve yatay bağlantıların daha yeterli bir şekilde tanınmasını sağlayacaktır (Vertovec, 2009).

3.6. Fırsat Yapısı Teorisi

Teorilerin çoğu, farklı durumlarda farklı göçmen grupları arasında herhangi bir ayırım olduğunu belirtmemesi nedeniyle, ‘fırsat yapısı’ adı verilen sentetik bir tez geliştirilmiştir (Fernandez ve Kim, 1998). Aile üyeleri, akrabalar ve arkadaşlar gibi etnik kaynaklar yeni bir göçmen için bir fırsat yapısı sağlayabilir (Fernandez ve Kim, 1998). Ayrıca, mülkiyet, yatırım için gerekli olan para ve insan sermayesi gibi kaynaklar da göçmen girişimciliği için bir fırsat yapısı sağlayabilir (Min & Bozorgmehr, 2003). Kısaca, fırsat yapısını oluşturan temeller ekonomik ve iş piyasası koşulları, mülkiyete erişim, yasal ve kurumsal çerçeve olabilmektedir (Volery, 2007).

Fırsat yapısı teorisinin dayandığı fikir, yerli piyasada başta göçmen grupların taleplerini karşılamak üzere küçük ölçekli ticari faaliyetlere ihtiyaç bulunmasıdır. Bu talepler büyük ölçekli ticari faaliyetlerle uğraşan yerel girişimcilerin ilgisini çekmediği için göçmen kimseler bu tür niş pazarda kendilerine doğan fırsatları değerlendirmektedirler (Zhang, 2010). Fırsatlar, yeni etnik toplulukların gelişmelerinden doğar. Bu toplulukların yalnızca ortak etnik grubun karşılayabileceği özel ihtiyaçları olabilir. Etnik grup ile ev sahibi ülke arasındaki kültürel farklılıklar ne kadar büyükse, etnik ürünlere olan ihtiyaç o kadar büyük ve bir niş pazar potansiyeli o kadar büyük olur. Niş pazar ne kadar büyük olursa olsun fırsatlar sınırlı olabilir (Volery, 2007). Örneğin, yerel girişimciler tarafından işgal edilen açık pazara girmek isteyen göçmenler için yüksek giriş engelleri olabilir. Öte yandan, düşük ölçek ekonomisine sahip pazarlar, taksit endüstrisinde olduğu gibi bir göçmen için fırsatlar sunabilmektedir. Kloosterman ve Rath (2001) göçmen girişimcilerin bu fırsat yapısından yararlanmakla kalmayıp, daha önce var olmayan yenilikçi fikirlerle kendi fırsatlarını yaratabileceklerini söylemişlerdir. Bu söylemlerini dile getirirken, beyaz nüfusa hint yemeklerinin tanıtılması örneğini ele alırlar.

3.7. Karşılıklı Etkileşim Teorisi

Waldinger vd., 1990 tarafından kavramsallaştırılan etkileşimli model, grup kaynakları (kültürel) ve fırsat yapıları arasında bir etkileşimin varlığından söz etmektedir. Bu iki boyut, yabancı bir ortamda uygulanabilir bir iş yaratmak için etnik bir girişimcinin uygulamak zorunda olduğu stratejileri yönlendirdiği ifade edilir (Volery, 2007). Fırsat yapıları, piyasa koşulları, mülkiyete erişim, iş piyasası koşulları ve yasal ve kurumsal çevrelerden oluşur.

İkinci boyut, göçmenler ve aynı kökenden etnik insanlar tarafından paylaşılan kaynaklara odaklanır. Burada etnik insanlar kültürel gelenekleri ve etnik sosyal ağları tarafından sağlanan kaynaklardan yararlanabilirler. Kültürel geleneklerin açıklaması, belirli grupların kendi işlerini kurmalarının, belirli kültürel yatkınlıklarının sonucu olduğu varsayımlarına dayanmaktadır (Pütz, 2003).

Fırsat yapıları ve etnik kaynaklar sürekli etkileşim halindedir. Bu anlamda, fırsat yapısının bazı yönleri, örneğin güçlü bir etnik ağı yardımıyla etkilenebilir ve geliştirilebilir. Bu tür karşılıklı

ilişkiler, etnik bir girişimin başarısında çok önemli bir rol oynar ve yabancıların yabancı bir ortamda karşılaştıkları birçok dezavantajı telafi edebilir (Volery, 2007).

SONUÇ

Göçmen girişimcilik, modern kent yaşamının önemli bir yönü haline gelmiştir. Göçmen girişimciler etnik topluluklar için önemli bir ekonomik ve sosyal rolü yerine getiren azınlık gruplardır. Dünya da yaşanan ekonomik, kültürel, siyasi ve politik değişimler nedeniyle yaşanan göçler her ne kadar insanların şartlarını olumsuz etkilese de bir yandan göçmenler vardıkları ülkelerin işgücü piyasasına, vergi-sosyal ve genel ekonomik büyümeye katkılarıyla ev sahibi ülkelerin ekonomisine de katkıda bulunurlar (OECD, 2014). Göçmenlerin hem ev sahibi hem de ev sahibi ülke ekonomisine katkıda bulunmalarının bir yolu girişimcilik faaliyetleridir. Bu, göçmenlerin göçmen politikaları tarafından geri tutulmadıkları veya ayrımcılık gibi görünmez engellere maruz kalmadıkları takdirde; kaybettikleri zemini yeniden kazanmaları için onlara bir şans sunulmasını sağlamaktadır.

Göçmenlerin geldikleri ülkelerdeki küçük işletme faaliyetleri nedeniyle artan göçmen girişimciliği çok sayıda akademik araştırmanın konusu olmuştur. Bu durum, göç ve girişimcilik arasındaki bağlantılara ilişkin yapılan araştırmaların daha nüanslı olmasını gerektirmektedir. Bu makalenin amacı, etnik faktörü daha özelde mülteci girişimcilik bağlamında konumlandırmaya ve anlamlandırmaya yardımcı olabilmek ve ilerdeki mülteci girişimcilik çalışmalarına katkı sağlayabilmektir. Bu makalede açıklanan teorik çerçeveler, etnik gruplar arasındaki girişimcilik davranışlarındaki farklılıkların araştırılmasında ve belki de daha da önemlisi, iş yaratma sürecinin farklı yollarına ve stratejilerine odaklanmada rehberlik sağlayabilir.

Literatürde, şimdiye kadar tüm teoriler göçmen girişimcilere yöneliktir. Bu açıdan bakıldığında, bu makale de göçmen girişimcilik ve mülteci girişimcilik arasında bir bağ kurmaya çalışılmış; mültecilerin serbest mesleğe yönelme nedenleri göçmen girişimcilik teorilerinden faydalanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Çünkü, göçmen girişimcilerle mülteci girişimciler arasında pek çok benzerlik bulunmaktadır. Göçmen girişimcilerde olduğu gibi mülteci girişimciler de iş tecrübesi, dil engelleri, sosyal entegrasyon, ana akım piyasasındaki iş kuralları ve düzenlemesi konusunda eksiklikler yaşamaktadırlar. Yapılan araştırmalara göre yeni gelen mültecilerin, ev sahibi ülkedeki karmaşık zorluklar nedeniyle yeni yaşamlarına uyum sağlamada birçok engellerle karşılaşmaktadırlar. Bu zorlukların başında ise, iş bulmak ve toplumla bütünleşmelerine yardımcı olan ülke dilinin eksikliği gelmektedir. Bu nedenle birçok mülteci istihdam edilememeye, düşük ücret karşılığı zorlu işlerde çalıştırılma, dil eksikliği, tecrübe eksikliği, geçersiz sertifikalar gibi çeşitli nedenlerle kendi işlerini kurmaya yönelmektedirler (Zaid, 2018).

Sonuç olarak, bağımsız bir teori, tek bir mülteci girişimcinin ya da benzer göç geçmişine ve girişimcilik faaliyetine sahip küçük grupların işe giriş kararını açıklayabilir. Ancak hiçbir teori fenomeni bir bütün olarak açıklayamaz. Fakat, kesin olan mültecilerin gittikleri toplumda sosyal entegrasyon, sosyal sermaye ve finans gibi farklı konularda engellerle karşılaştıkları gerçeğidir. Dünya'daki mülteci sayısının bir sonucu olarak artan mülteci girişimcilik faaliyetlerinin daha iyi anlaşılması, devletlerin sosyal ve ekonomik uyum politikalarına yön vermesi ve gelecekteki akademik çalışmalara katkı sağlaması nedeniyle mevcut göçmen girişimcilik yaklaşımlarının mülteci girişimciliği olgusunda değerlendirilerek genişletilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Bager, T., & Rezaei, S. (2001). Immigrant business in Denmark: Captured in marginal business fields? Working Paper, 1.
- Basu, A. & Altinay, E. (2002). The Interaction Between Culture And Entrepreneurship in London's Immigrant Businesses. *International Small Business Journal*. 20(4), 371-393.
- Bohon, S. (2001). *Immigrant Workers and the Competition for Jobs*. New York: Garland Publishing Inc.
- Bonacich, E. (1973). A theory of middleman minorities. *American Sociological Review*, 38(38), 583–594. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2094409>
- Butler, J. S. and Greene, P. G. (1997). *Ethnic Entrepreneurship: The Continuous Rebirth of American Entrepreneurship*. In: D. L. Sexton and R.W. Smilor (Eds.) *Entrepreneurship*. Chicago, IL: Upstart Publishing, 267–289
- Cantillon, R. (1964). *Essai sur la nature du commerce en général*, ed. and trans. Henry Higgs (1931; New York: Augustus Kelley, 1964).
- Carree, M. & Thurik, R. (2010). *The Impact of Entrepreneurship on Economic Growth*. 10.1007/978-1-4419-1191-9_20.
- Carroll, A., & Buchholtz, A. (2014). *Business and Society: Ethics, Sustainability, and Stakeholder management*. Nelson Education.
- Casson, M. (2006). *Entrepreneurship*, *The Concise Encyclopedia of Economics*. Liberty Fund, Inc. <http://www.econlib.org/library/Enc1/Entrepreneurship.html> (Erişim 13 Nisan, 2020).
- Castles, S., Korac, M., Vasta, E. and Vertovec, S. (2002). *Integration: Mapping the field*.
- Carlos Teixeira, L. Lo. (2012). *Immigrant Entrepreneurship in Kelowna, BC: Challenges and Opportunities*. Retrieved from <http://mbc.metropolis.net/assets/uploads/files/wp/2012/WP12-11.pdf>
- Chrysostome, E., & Lin, X. (2010). Immigrant entrepreneurship: Scrutinizing a promising type of business venture. *Thunderbird International Business Review*, 52(2), 77–82. <https://doi.org/10.1002/tie.20315>
- Constant, A., Kahanec, M., Rinne, U., Zimmermann, K. (2009). *Ethnicity, Job Search and Labor Market Reintegration of the Unemployed*. Institute for the Study of Labor (IZA), IZA Discussion Papers. 32. 10.1108/01437721111174749.
- Deakins, D. and Freel, M. (2012). *Entrepreneurship and Small Firms* (6th ed.). London:

McGraw-Hill.

- De Rajiman, R. B. (1996). Pathways to self-employment and entrepreneurship in an immigrant community in Chicago. Illinois: The University of Chicago.
- Drucker, P.F. (1985). Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles. New York: HarperBusiness.
- Eryılmaz, M. (2019). Mülteci Girişimcilik. Karadal, H. (Ed.). Girişimcilik. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Fernandez, M., & Kim, K. C. (1998). Self-Employment Rates of Asian Immigrant Groups: An Analysis of Intragroup and Intergroup Differences. *International Migration Review*, 32(3), 654–681. <https://doi.org/10.1177/019791839803200304>
- Granovetter, M. (1985). Economic action and social structure: The problem of embeddedness. *American Journal of Sociology* 91(3):481-510.
- Hebert, R. & Link, A. (1989). In Search of the Meaning of Entrepreneurship. *Small Business Economics*. 1. 39-49. 10.1007/BF00389915.
- Hiebert, D. (2002). Economic associations of immigrant self-employment in Canada. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 8(12), 93–112. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1108/13552550210423741>
- Ishaq, M., Hussain, A., and Whittam, G. (2010). 'Racism: A barrier to entry? Experiences of small ethnic minority retail businesses'. *International Small Business Journal* 28(4) 362–377. Erişim tarihi 14 Şubat 2020, <http://isb.sagepub.com/content/28/4/362>
- Kirchhoff, B. (1994). Entrepreneurship and dynamic capitalism: The economics of firm formation and growth. Westport, CT: Praeger Publishers.
- Kirzner, I. (1979). Perception, Opportunity and Profit. Chicago: University of Chicago Press.
- Kloosterman, R. C., & Van Ser Leun, J. (1999). Just for Starters: Commercial Gentrification by Immigrant Entrepreneurs in Amsterdam and Rotterdam Neighbourhoods. *Housing Studies*, 14(5), 659–677. <https://doi.org/10.1080/02673039982669>
- Kloosterman, Robert Rath, J. (2001). Immigrant entrepreneurs in advanced economies: Mixed embeddedness further explored. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(2), 189–201. <https://doi.org/10.1080/13691830020041561>
- Kloosterman, R., & Rath, J. (2003). Immigrant Entrepreneurs: Venturing Abroad in the Age of Globalization. (J. Kloosterman, Robert Rath, Ed.) (1st ed.). New York: Berg, Oxford.
- Kloosterman, R. C. & Rath, J. C. (2010). Shifting landscapes of immigrant

- entrepreneurship. UvA-DARE (Digital Academic Repository), (3), 101–123.
<https://doi.org/10.1787/9789264095830-5-en>
- Knight, J. (2015). Migrant Employment in the Ethnic Economy: Why Do Some Migrants Become Ethnic Entrepreneurs and Others Co-Ethnic Workers? *International Migration & Integration*, (16), 575–592. <https://doi.org/10.1007/s12134-014-0357-1>
- Kuratko, D. F. & Hodgetts, R. M. (1998). *Entrepreneurship: A Contemporary Approach*, Dryden Press, ISBN 0030196043, Orlando
- Lee, E. (2003). *The making of immigrant entrepreneurs: gendered processes of Korean small business ownership*. New York: State University of New York.
- Leung, M. (2002). From four-course Peking duck to take-away Singapore rice: an inquiry into the dynamics of the ethnic Chinese catering business in Germany. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 8(1/2), 134–147.
- Levie, J. (2007). Immigration, In-Migration, Ethnicity and Entrepreneurship in the United Kingdom. *Small Bus Econ* 28, 143–169. <https://doi.org/10.1007/s11187-006-9013-2>
- Light, I. (1972). *Ethnic enterprise in America: business and welfare among Chinese, Japanese, and Blacks*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Light, I. (2005). The ethnic economy. In N. J. Smelser & R. Swedberg (Eds.), *The Handbook of Economic Sociology*, Second Edition (2nd ed., p. 736). Princeton University Press. Retrieved from https://is.muni.cz/el/1456/jaro2016/BKV_SOPE/um/Neil_J._Smelser__Richard_Swedberg-The_Handbook_of_Economic_Sociology__Second_Edition__2005_.pdf
- Light, I., Zhou, M., & Kim, R. (2002). Transnationalism and American Exports in an English-Speaking World, 36(3), 702–725.
- Liu, C. Y. (2012). Intrametropolitan Opportunity Structure and the Self-Employment of Asian and Latino Immigrants. *Economic Development Quarterly*, 26(2), 178–192. <https://doi.org/10.1177/0891242412443126>
- McKee, K. (2003). The “Black-Korean” conflict
<http://www.gwu.edu/~english/ccsc/2003/papers/mckee.pdf>. Erişim tarihi: (17 Ocak 2021).
- Min, P.G., & Bozorgmehr, M. (2003). *United States: The Entrepreneurial Cutting Edge*.
- Nazareno, J., Zhou, M. & You, T. (2018). Global dynamics of immigrant entrepreneurship: Changing trends, ethnonational variations, and reconceptualizations. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*. 25. 10.1108/IJEER-03-2018-0141.
- Pang CL, Rath J (2007). The force of regulation in the land of the free: The persistence of

- Chinatown, Washington DC as a symbolic ethnic enclave. In Ruef M, Lounsbury M (eds) *The sociology of entrepreneurship: Research in the sociology of organizations*, Emerald Group Publishing Limited, Amsterdam, 191-216
- Polanyi, K. (1944). *The Great Transformation: Economic and Political Origins of Our Time*. New York: Rinehart.
- Portes A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology* 24:1-24
- Portes, A., & Manning, R.D. (2008). "The Immigrant Enclave: Theory and Empirical Examples" *Johns Hopkins University*, 47–68. Retrieved from <http://www.nyu.edu/classes/jackson/analysis.of.inequality/Readings/Portes-ImmigrantEnclave-TheoryandEmpiricalExamples-86.pdf>
- Portes, A., & Shafer, S. (2006). *Revisiting the Enclave Hypothesis: Miami Twenty-Five Years Later*, (CMD Working Paper No.06-10). New Jersey: The Center of Migration and Development, Princeton University. <http://www.princeton.edu/cmd/working-papers/papers/wp0610.pdf> (Erişim tarihi: 10 Mart, 2022).
- Pütz, R. (2003). 'Culture and entrepreneurship – remarks on transculturality as practice', *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 94(5), 554–63.
- Schumpeter, J.A. (1934). *Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and Business Cycle*. Cambridge: Harvard University.
- Schumpeter, J. A. (1949). *Change and the Entrepreneur*. Cambridge: Harvard University Press.
- Skandalis, K. S., & Ghazzawi, I. A. (2014). Immigration and entrepreneurship in Greece: Factors influencing and shaping entrepreneurship establishments by immigrants. *International Journal of Entrepreneurship*, 18, 77–100.
- Teixeira, C., Lo, L., & Truelove, M. (2007). Immigrant entrepreneurship, institutional discrimination, and implications for public policy: A case study in Toronto. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 25(2), 176–193. <https://doi.org/10.1068/c18r>
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2019). *Global trends: Forced displacement in 2018*.
- UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), 'Refugees' and 'Migrants' – Frequently Asked Questions (FAQs), <https://www.refworld.org/docid/56e81c0d4.html> (erişim tarihi:21 Mart 2022)
- Valenzuela, A. J. (2000). *Working on the margins: immigrant day labor characteristics and prospects*. Unpublished manuscript, University of California, Los Angeles, USA.

- Vertovec S (2003) Migration and other modes of transnationalism: Towards conceptual cross-fertilization. *International Migration Review* 37(3):641-665. doi: 10.2307/30037752
- Vertovec S (2009) *Transnationalism*. Routledge, London and New York.
- Vinogradov, E. (2008). *Immigrant entrepreneurship in Norway*. Bodø Graduate School of Business.
- Volery, T. (2007). *Ethnic entrepreneurship: a theoretical framework*. In L.-P. Dana (Ed.), *Handbook of research on ethnic minority entrepreneurship: A Co-evolutionary View on Resource Management*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing, Inc. Retrieved from https://www.alexandria.unisg.ch/39658/1/Volery_Chapter_03_Ethnic_Entrepreneurs_hip.pdf
- Waldinger, R. (1995). The Outer Side of Embeddedness: A Case Study of the Interplay of Economy and Ethnicity. *Ethnic and Racial Studies*, 18(3), 555–590. Retrieved from http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/waldinger/pdf/The_A8.pdf
- Waldinger, R., Aldrich, H., & Ward, R. (1990). *Ethnic entrepreneurs: immigrant business in industrial societies*. Newbury Park: Sage Publications. Retrieved from http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/waldinger/pdf/Ethnic_B8.pdf
- Wennekers, S. & Thurik, R. (1999). *Linking Entrepreneurship and Economic Growth*. *Small Business Economics*. 13. 27-55. 10.1023/A:1008063200484.
- Wilson, K. L., & Portes, A. (1980). *Immigrant Enclaves: An Analysis of the Labour Market Experiences of Cubans in Miami*. *American Journal of Sociology*, 86(2), 295-319.
- Zhang, Z. (2010). *The Home Country's Role in Shaping Chinese Immigrant Entrepreneurship*. (Doctor of Philosophy in Social Sciences), Department of Social Sciences Auckland University of Technology, Auckland.